

13. Accions en la participació. La cotització del consens i la mediació per a la pau social

«Barcelona és una ciutat participativa, que surt al carrer, que s'expressa, que es compromet. A Barcelona, la participació és un tret distintiu i volem que ho sigui encara més i millor. És un element inherent a Barcelona que, juntament amb el civisme i la qualitat de la convivència, explica el valor de la nostra ciutat.»
Joan Clos, alcalde de Barcelona

«Voleu dur-nos des del 92 al 2004. Però la mentida no se sosté.»
Alianza de los nadie

DECONSTRUINT LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA

Nous dispositius institucionals recorren la geografia de la ciutat. Nous dispositius per a la governabilitat, que tanmateix no són sinó reedicions actualitzades per a la reconstrucció d'un poder polític erosionat per la fragmentació social pròpia del postfordisme. La democràcia representativa, que percep en les seves esquenes l'alè de la crisi de legitimitat, genera nous anticossos institucionals, segrega noves mediacions en el social que superin els clàssics i vulnerables mecanismes representatius d'integració. Un arc —el de la participació ciutadana— que acarona des de l'anomenada democràcia participativa, els plans comunitaris, els plans d'actuació municipals i de districte, fins a dispositius més globals que predeterminen l'espai i el temps on cert dissens pot aflorar: el Fòrum 2004. Un arc que complementarà el seu revers: micropolítiques de seguretat (el civisme) i polítiques repressives cap a les formes autònomes d'acció col·lectiva. De la mateixa manera que es pacificà la fàbrica en el seu moment amb comitès d'empresa i sindicats institucionalitzats, avui els antídots participatius de la democràcia representativa situen damunt

la taula la refundació del consens social, busquen obsessivament minoritzar el conflicte emergent en les metròpolis precaritzades.

Quines són les mutacions que han obligat a reconstruir el consens a partir de la ideologia de la participació? L'organització institucional que ha governat les nostres societats —i per tant, les nostres ciutats— en els darrers temps ha estat la basada en el «model d'agregació». Teoritzat per Schumpeter, entre d'altres, entén que la democràcia de masses ha d'articular la representació popular a partir de l'«agregació de les preferències», això és, a partir de la conjunció d'interessos realitzada per uns partits polítics als quals la gent té la «possibilitat» de votar a intervals regulars. La perspectiva de l'agregació defineix, entenem, la democràcia des d'un punt de vista restrictiu: la limita a ser únicament el sistema en què les persones tenen l'oportunitat d'acceptar o rebutjar els seus dirigents mitjançant un procés electoral competitiu.

L'aprofundiment d'aquest model ha comportat, previsiblement, desincentivar la participació popular en la presa de decisions, doncs aquesta només podria tenir conseqüències «disfuncionals» en els objectius sistèmics d'«estabilitat i ordre». Estabilitat i ordre, efectivament, requereixen una participació social restringida; ja se sap que la multitud, al llarg de la història, només ha produït interferències en la clarivident disposició natural dels líders, i que l'única construcció social elaborada per aquesta ha estat el disturbí, la turba, l'avalot. Tanmateix, «ordre» no equival sempre a «ordre legítim», i cal entendre que la democràcia que només posa l'accent en el procediment (electoral), que delega la presa de decisions en els representants, ha anat perdent legitimitat —a marxés forçades— per la mateixa raó que abans la feia eficient als ulls dels seus exegetes: la manca de participació.

Aleshores, davant de la percepció de crisi, que no és altra cosa que la consciència de les elits polítiques respecte la deslegitimació que els suposa la seva existència separada del social, respecte la pèrdua de credibilitat del sistema de partits, el sistema democràtic està creant avui nous canals per aconseguir adhesions. En aquesta nova estratègia per a governar el conflicte, es construeixen formes de participació que, sense deixar-les incidir en un cor de la política encara gestionat pels partits, retornin en certa mesura la legitimitat perduda. Perquè per tal que la representació política continuï en marxa malgrat no tenir fonaments sòlids en la societat, el buit ha de ser cobert mitjançant la construcció d'un món artificial que reemplaci la dinàmica de la societat civil (Negri, 2003). En definitiva, una posada a punt de l'objectiu de sempre del poder capitalista: la tasca permanent de negociar-reprimir al contrapoder i, al mateix temps, reconstruir poder polític.

Així es conforma la participació ciutadana, estratègia atenta als profunds canvis produïts en les societats occidentals, com intent del poder de reconstruir «ja en l'assimilació» identitats i polítiques col·lectives fragmentades, enormement desgastades pel desmantellament de l'Estat social, per la precarització de les relacions laborals inherentment associada a la reestructuració capitalista; a la fi, per la ruptura del pacte

social associat al règim d'acumulació fordista. L'actualitat de la participació ciutadana, concretada en l'«oferta» de la democràcia deliberativa o participativa com a nou paradigma democràtic, és significativa a més perquè detecta la persistent nebulosa del conflicte; perquè admet que la democràcia representativa té dificultats per capturar-lo. Atenuar l'obsolescència d'una representació política que intercedia socialment a través dels partits (i també dels sindicats). Capturar el conflicte emergent en les metròpolis precaritzades. Construir un subjecte «subjectat». Aquestes són les il·lusions del «nou» i «alternatiu» paradigma emergent: la democràcia participativa.

ESCOMBRAR L'ANTAGONISME: EL BESÒS COM A CONTRAMODEL

La Barcelona del 92, i per extensió la resta del nostre país, no només fou extasiada en el seu moment per l'embadocament esportiu, sinó que altres factors entraren en el joc del miratge olímpic. Més enllà de l'espanyolització emocional que podia suposar la patrioteria competició entre Estats, més enllà de l'operació urbanístico-especulativa comandada per l'Administració municipal, més enllà de les escombres activades cap a les dissidències polítiques i les «marginalitats» socials («Operación Garzón» contra independentistes, per exemple), més enllà —encara— de la nova modernització econòmica i la internacionalització de «la» capital (i de la seva polisèmia masculina), més enllà, i profundament vinculada a tots aquests factors, sota l'argument de les Olimpíades es trobava —de manera central— la construcció d'una nova ciutadania.

Quin subjecte social era, tanmateix, l'antítesi defenestrable de la nova ciutadania a construir? Quins eren els romanents a escombrar, les antigalles que desmereixerien la pulcritud de la nova marca Barcelona? En principi, qualsevol que generés antagonisme; però significatiu, per ser el revers contemporani de la ciutadania olímpica, fou aquell expressat pel «conflicte del Besòs».

Cap a finals de 1990, esclatà el Besòs, barri de Sant Adrià. El motiu, el conflicte per la construcció de 196 habitatges socials en uns solars prèviament destinats als equipaments que el barri necessitava amb urgència. Assemblees multitudinàries saturant les places, manifestacions que recorren la geografia gastada del barri, cassolades de protesta, ocupacions dels terrats per part de la policia; es militaritzen els carrers: batalles campals, trets, ferits. Paralització momentània de les obres. Inici de negociacions, enterbolides per les maniobres del governador civil —entre d'altres— de Barcelona, el qual pretén convertir una lluita contra l'especulació en un espasme xenòfob contra les famílies de La Mina que havien d'ocupar els habitatges (versió generosament amplificada pels mitjans de comunicació). La gent del Besòs ho desmenteix rotundament, i indica els pisos buits on podrien anar les famílies gitanes expulsades del barri veí. Dures setmanes de negociacions, foc creuat entre les administracions. Finalment, a gairebé un mes de l'inici de la

revolta, l'Ajuntament de Sant Adrià decideix suspendre l'execució de les obres. De les contundents jornades de confrontació (mediàticament anomenades «l'intifada del Besòs»), el barri n'haurà extret alguns aprenentatges pràctics: la seva vida quotidiana s'haurà transformat radicalment (*Ibid.*, 1990):

*L*s vecin*s del Besòs han puesto en práctica por ell*s mism*s y desde ell*s mism*s su propia forma de organización. Jóvenes, ancian*s, es decir l*s que menos cuentan en la política oficial, han hecho valer sus propias expresiones políticas. Y todo ello en torno a la asamblea abierta, que es la principal característica de su lucha y en donde radica su principal fuerza de presión. La Asamblea decide, pero la movilización se organiza en torno a una coordinación que parte de los comités de escalera y se manifiesta en un sinfín de expresiones autoorganizativas, como los comités de jóvenes, de mujeres, etc. Pero hay algo aún más relevante en el movimiento del Besòs: la nula influencia (por incapacidad o por desprecio) de los partidos y grupúsculos políticos izquierdistas. La asamblea del Besòs, al tiempo que pone de manifiesto otra forma de hacer política, prescindiendo de las organizaciones establecidas (partidos y sindicatos), deja abierto un espacio de confrontación sin mediaciones entre la administración y l*s vecin*s. (ANA, 1992)*

Què més suposà el Besòs? Què explica una lluita que no pogué ser compresa —ni, per tant, fàcilment recuperada— pels aparells del sistema de partits? *Primer aprenentatge*: a la profunda i sentida precarització laboral i social (falta d'equipaments...), se li sumaren les conseqüències nocives de les operacions urbanístiques vinculades als Jocs. El desplaçament de famílies de La Mina fou obligat precisament pels plans olímpics d'actuació municipal, que pretenien —a Sant Adrià— l'esponjament de determinats barris degradats, l'obertura de la zona al mar, la construcció d'un port esportiu i la interconnexió amb la resta de la metròpolis. És més, l'expulsió de famílies obreres del centre de Barcelona, i la seva recol·locació al perifèric Besòs, obeí igualment a l'estratègia olímpica.

Segon: la identitat col·lectiva del Besòs en lluita no és estructurada per l'abstracta «ciutadania», sinó que —encara— fou profundament obrera. Identitat, entenem, no precisament patrocinada per la incipient i democràtica ideologia «ciutadanista», sinó represaliada i humiliada com en temps anteriors. La repressió de sempre, en contínua metamorfosi: «La democracia quiere marginar a un barrio obrero que lucha por sus derechos [...] La represión que hemos sufrido el barrio de Besòs da igual que sea urbano, policía nacional, policía antidisturbios, GEOS, Mossos d'Esquadra o policía autónoma, para torturar y machacar a un barrio obrero que pide sus derechos» (ANA, 1992).

Tercer: la lluita del Besòs posa en evidència l'esclerosi creixent de part d'aquell moviment popular que havia cristal·litzat temps enrere en

les associacions de veïns. Tant per les formes de lluita com per les modalitats organitzatives que s'assagen al Besòs, tant pels plantejaments expressats, el conflicte tensa la mediació que suposava l'associació de veïns local fins al punt de portar-la a la ruptura. Tal i com reconeixia un estudi encarregat pel propi Ajuntament de Barcelona, «la vieja y histórica asociación de vecinos (que jugó un papel importante en otra época y que en aquella representó enteramente a los habitantes) queda rápidamente y traumáticamente obsoleta por el conflicto y por el tipo de planteamientos corporativos [es refereix a un corporativisme territorial] y por haber “presumido” de representar a los vecinos, sin haber habido ninguna verificación seria de este nivel de representatividad» (IEMB, 1991).

Cal recordar un detall no precisament anecdòtic: l'Associació de Veïns del Besòs recolzava majoritàriament la construcció dels habitatges, quedant profundament impugnada en la seva suposada representativitat. Si a la falta de mediació «veïnal» li afegim —tal i com hem afirmat— la nul·la presència de partits i sindicats en la mobilització, queda clara que la forma autònoma que prengué el conflicte preocupà intensament a les administracions. El PSC, per exemple, traduí aquesta por acusant els veïns d'oposar-se a la «modernització» del marge dret del Besòs —modernització capitalista, s'entén—, així com vinculant l'autoorganització amb «manipulacions interessades» i «violència». (Postconflicte a Sant Adrià: el PSC farà soci de govern al PP, i a l'únic regidor de la formació conservadora se li entregà la Regidoria d'Urbanisme).

Quart: l'absència de les mediacions polítiques no són les úniques destapades pel conflicte. El citat informe de l'IEMB també entén que la mancança de mediadors socials (els de caràcter assistencialista) també ha impedit detectar prèviament el malestar. La manca de prestacions socials dispensades per l'Estat al Besòs havia de ser resolta, segons l'informe, per *a)* la implementació de la policia de barri («que prefigura una relación diferente de la policía con los ciudadanos; la policía permanente y estable con capacidad de prevención y no sólo de represión, policía capaz de reconocer realmente la comunidad-zona en que actúa y de establecer con la población relaciones más democráticas»), *b)* la creació de serveis d'informació al ciutadà, i *c)* l'execució de serveis socials bàsics que contribuirien a articular el «teixit associatiu».

Davant la percepció —encertada— del poder, que visqué el conflicte del Besòs com una mostra d'ingovernabilitat del social (doncs no existien mediacions polítiques, sindicals, assistencials, i les veïnals s'havien trencat), emergiren les propostes de participació ciutadana (integració política) i implantació de serveis socials des d'una perspectiva assistencialista i de control. Fou la resposta concreta de la democràcia institucional cap als aprenentatges que la gent del Besòs «oferia a tothom», resposta que anà amplificant-se —amb els Jocs com a trampolí— fins a tornar-se recepta generalista a la crisi de representativitat: «El conflicto demuestra la necesidad de la revisión de las relaciones ciudadanos-instituciones democráticas y representativas. Es evidente que, si estas rela-

ciones se limitan al momento electoral, queda un vacío social, político e institucional que puede ser llenado, en momentos particulares, *por algo y por alguien en manera distorsionada* [...] El conflicto no hace nada más que evidenciar de manera exasperada la necesidad de integrar el elemento de la participación de los ciudadanos, en manera normal y normalizada, en el funcionamiento institucional» (IEMB, 1991, el subratllat és nostre).

Allò que omple el buit social de forma distorsionada. Encaminar la participació de manera normalitzada. Integrar el ciutadà en el funcionament institucional. Impedir, en definitiva, que es produïssin més Besòs, que esclatessin més veus com les que omplien de «más vale luchar un año que sufrir toda la vida» els carrers de la perifèria. Les «distorsions socials» no només serien a partir d'aleshores normalitzades amb la salvatjada policíaca, sinó que els teòrics de la participació (Marchioni i altres) rematarien la feina oferint la construcció d'una ciutadania aneexada a les institucions com a prevenció dels conflictes emergents. Altra vegada la potència emancipadora de l'autoorganització, la ràbia obrera i la dura confrontació al carrer, la unitat d'acció al barri, profundament menyspreades. La matèria en brut que s'ha de modelar en una altra direcció. Únicament símptomes mal expressats. I, en canvi, no resolde les causes estructurals del malestar, sinó acotar l'autonomia de la gent, curt-circuitar les desercions a l'ordre. Desestimar la intel·ligència col·lectiva produïda per la multitud en lluita, tan sols recuperar-la en tant que indicador de la crisi de les formes de representació política, i per tant com a validació per a reformular els mecanismes de control. La teorització de la participació ciutadana emergiria amb força per aquelles dates: emfatitzant la fabricació de la figura del ciutadà com a redefinició del govern de la metròpoli, amb l'objectiu d'instaurar la pau social i anul·lar la possibilitat de subversió en una ciutat dualitzada (López, 1993).

El Besòs fou profundament significatiu per a construir la Barcelona olímpica, i no només per conèixer el tipus d'oposició que podia suscitar qualsevol reconstrucció física d'una geografia del poder (en aquell cas, reestructuració urbanística associada als Jocs), sinó com la contrareferència —el model negatiu— per a la creació conceptual de la Barcelona del consens ciutadà. El Besòs expressà tot el que havia de ser cauteritzat per les noves formes de gestió del conflicte. Quins serien, tanmateix, els dispositius ideològics destinats a aplanar les arestes socials de la dissidència o la precarització?

RECONSTRUIR IMAGINARIS COL·LECTIUS: LA CIUTADANIA

La democràcia participativa o, més rigorosament, la democràcia representativa-participativa, té com a una de les seves seqüències constituents la construcció d'un subjecte social: el «ciutadà». Quins significats entranya aquesta estratègia? Que potser no existeixen subjectes capaços d'articular l'organització social —la que sigui—? Construir el subjecte

«ciudadà» és assentar les bases simbòliques que facilitin la fluïdesa de la governabilitat social. Construir el subjecte ciudadà no és, per tant, edificar-lo «en qualsevol direcció». És, en canvi, socialitzar un model —un tipus ideal— de relacions socials que polvoritzi l'antagonisme que oferien subjectes anteriors (classe obrera, barri en lluita...), que blindi els imaginaris col·lectius de tal forma que dificulti l'emergència d'identitats conflictives en el relliscós terreny de la precarietat social. Constructe ideològic que pel seu propi pes dissol identitats col·lectives «disfuncionals» al capitalisme i encobreix les desigualtats que hi romanen; en el fons no és sinó el marc preferent d'una reconceptualització de l'individualisme ara «en harmonia». La ficció d'una comunitat ideal igualitària assentada en un ordre desigual (López, 1993). La construcció de la ciutadania persegueix la interiorització de l'ordre per part del social. La ciutadania, per tant, com a dispositiu del poder. Ara bé: és únicament la democràcia institucional l'agent que segrega ciutadania? O bé troba complicitats per part d'altres actors?

Si entenem per «ciudadanisme» aquella ideologia i pràctica social que defensa la capacitat de la democràcia d'oposar-se al capitalisme, que incorpora el projecte de reforçar l'Estat per a apuntalar tal «oposició», i que assenyala als ciutadans com a base social d'aquestes polítiques (Alain, 2001), és obvi que aquests arguments han penetrat en part dels anomenats moviments socials. Sobretot en els sectors que busquen «humanitzar el capitalisme, tornar-lo més just, proporcionar-li d'alguna forma un suplement d'ànima», les tendències que substitueixen la lluita de classes per la participació política dels ciutadans, que ja «no només han d'escollir als representants, sinó a més actuar constantment per a fer pressió sobre ells, a fi que apliquin allò pel qual foren escollits», i que entenen, per no caure en l'heretgia fatal, que «naturalment els ciutadans no han de substituir en cap cas als poders públics» (Alain, 2001).

En un escenari on les formes d'organització polítiques tradicionals entren en crisi, el ciudadanisme de la democràcia participativa és una resposta. En el ciudadanisme es renuncia a substituir la política existent —la institucionalitzada— perquè es renuncia a desenvolupar les potencialitats de la lluita autònoma. És, la ciutadania, un agent social emmordassat. Si avança un pas és per a ensopegar més en les pròpies lligadures. Incapaç de destituir a ningú per la seva manca d'autonomia, com a imaginari situa l'acció col·lectiva en un *impasse*.

Així, i des del punt de vista de l'emancipació, és que eren òptimes identitats anteriors a la reedició de la ciutadania? Sabem, per exemple, que els dispositius disciplinaris de la fàbrica «subjuguem ahora que subjectiven» a l'obrer industrial en escenaris de domini... i resistència (Negri, 2003). El subjecte-obrer, per tant, es troba lligat a les relacions d'explotació fabrils i, tanmateix, és (o era) capaç d'articular permanents pols de confrontació. Tanmateix, una vegada en les societats postfordistes actuals la lògica de la fàbrica impregna la majoria dels escenaris socials (mercantilització de la vida, societat-fàbrica), qui ocupa el rol del subjecte-obrer? Més senzillament: si a la fàbrica l'antagonisme entre

empresaris i obrers estava clar, qui és l'antagonista del ciutadà? No n'hi ha, doncs, «tots som ciutadans». Es poden construir resistències sobre unes identitats que ja les neutralitzen? Quina alternativitat pot descansar en les espatlles d'un imaginari subjugat? Quina densitat política compartida aporta aquest subjecte respecte la seva posició en el treball i en la vida quotidiana? El «ciutadà», de tan global, és un subjecte incomplet, volàtil, que només pot enfrontar-se als fantasmes de la seva virtualitat i, no podent negar res perquè no té res a superar, únicament és capaç de realitzar-se en l'afirmació de l'existent. La cooperació amb les institucions, per exemple.

Però al ciutadà li manquen encara els canals, les formes a través de les quals materialitzar-se. Li falta una tàctica.

LA COTITZACIÓ DEL CONSENS O L'ALTRA DEMOCRÀCIA POSSIBLE

Seguir la pista de les lluites socials, cercar-les. Comprendre'n els substrats, invertir-los. Idear formes de participació, com el voluntariat, que premiïn l'esforç institucional per a cauteritzar les desercions. Construir els canals per a navegar les ànsies participatives construïdes. Paradigma: la insubmissió al servei militar i a la prestació social substitutòria (PSS), meritori moviment articulat per milers de desobedients, i per tant la creixent insostenibilitat d'un servei cívic obligatori, forçà en el seu moment que les institucions reconduïssin el conflicte cap a un voluntariat que ja havia demostrat les seves potencialitats atractores molt per sobre de la injuriada PSS. Quin fou el laboratori d'aquell experiment?

Tal i com anticipava un butlletí de l'època, «el voluntariat que presta la seva col·laboració gratuïta en l'enrenou olímpic representarà un primer assaig de participació dels bons ciutadans en una empresa pretesament col·lectiva» (*Carcelona'92*). La figura del voluntari olímpic, entesa com a forma de participació democràtica, saltà efectivament de la conjuntura dels Jocs per integrar-se de manera estable en el repertori d'acció institucional: suposà una autèntica troballa. No només perquè canalitzava i visualitzava el consens de la ciutadania, deixant en l'opacitat les sempre complicades expressions del dissens, sinó que a més mobilitzava recursos humans en la direcció planificada per una gestió empresarial de la ciutat. Els voluntaris abarateixen la despesa pública en la mesura que s'ofereixen com a força de treball gratuïta i disciplinada. La despotència de l'acció col·lectiva damunt la taula: «Volen tenir una base social. Gent incapaç políticament, però que els complementi [...] Però la participació, buscar-la amb aquest concepte, de connivència entre ciutadà i polític, fa riure. Són projectes blancs: voluntaris que no deixen de ser els tanoques a qui els fa il·lusió entrar a ser un punt de referència municipal, encara que sigui en l'últim grau de la jerarquia» (Josep Pons, de la Comissió de Veïns de la Bordeta).

Les institucions, com era d'esperar, no n'ofereixen una versió tan pessimista. Per a elles, el voluntariat, «aquesta força individual i col·lectiva,

radicalment democràtica i que es tradueix en complicitats positives, és el factor principal per entendre Barcelona, i té uns protagonistes especialment destacats en els milers de voluntaris que d'una manera entusiasta es dediquen a ajudar els altres» (bcn.es/participació).

Però les tàctiques preferencials de la democràcia participativa van més enllà del voluntariat. La impotència política d'aquesta figura mixta entre policia cívica i treballador social neoliberal és tan evident, que el poder ha d'articular formes d'integració un tant més complexes. Tampoc n'hi ha prou amb el civisme; si bé avui està essent socialitzat amb obstinació com l'única política possible de la quotidianitat de la majoria dels ciutadans («quan els grans combats ideològics han acabat, només queda vetllar per què hi hagi més papereres»), no deixa de ser sinó l'externalització al conjunt social de les tasques mal resoltes per l'Administració neoliberal, en el millor dels casos; i en el seu vessant més obscur, el civisme no passa d'expressar la difusió de la ideologia de la seguretat («vigila tu també»).

No obstant, per a redirigir el conflicte emergent en les metròpolis, avui ja no és suficient la neutralitat o passivitat decisional del voluntari, tampoc la banalitat i hipocondria del civisme, sinó que s'han de buscar formules que aprofundeixin la hipòtesi participativa, que validin la «radicalitat democràtica» amb més solvència que no ho feien les anteriors (i no obstant complementàries) tàctiques blanques. Més enllà, avui calen espais on els «ciutadans amb idees pròpies» també puguin comprometre's activament amb les institucions, «fer política», participar en la presa de decisions. O en el seu simulacre, doncs els criteris adoptats encara ens expliquen les poques ganes d'anar a l'«arrel» d'aquesta radicalitat avui tant en boga: un dels seus ítems destacats és precisament «eludir la confrontació». Apropar certs malestars, cert, però sobretot positivitzar-los. El caràcter de ciutat-fàbrica emergeix per la vigència del símil empresarial: navegar la metròpolis exigeix la unitat de la tripulació:

Entenem la ciutat com una empresa, així que els ciutadans esdevenim treballadors (en la mesura en què s'exigeix el nostre esforç i col·laboració) i clients alhora (se'ns tracta com a beneficiaris d'un servei de qualitat). L'Ajuntament com a gestor pretén reconduir els conceptes de «col·lectivitat» i «desig de construcció amb altres». Si hi pensem aquests conceptes, abans, els aportava la lluita i la reivindicació; actualment, des de postures que es mostren d'esquerres es porten a un terreny en què el ciutadà se senti que profunditza la democràcia més enllà del vot. A la pràctica, aquestes ofertes representen un intent d'implicar al ciutadà (no-professional de la política) en l'enfortiment de les institucions i el consens social entre classes. D'aquesta manera els eslògans ens diuen «tots junts fem Barcelona» o «Esplugues una ciutat com mai», mentre la realitat ja sabem quina és: preus desorbitats, èxode fora del cinturó metropolità, infrahabitatge. (Col·lectiu Ciutat/Empresa, Esplugues de Llobregat)

En l'esfera de la representativitat, on covava ja com una rutina de fons «la política sense adversaris», la prioritització del consens era encara explicable perquè «poc hi ha per a confrontar en un espai de virtualitat». Però pretendre que en un espai social travessat per la desigualtat es constitueixi un marc comú i hi regni el consens, ja carrega més les tintes. No obstant, en les formes de participació deliberatives s'insisteix en el consens ciutadà-institució o ciutadà-ciutadà: es prioritza conciliar interessos al preu que sigui. Tampoc, de fet, els nous canals de participació ciutadana tenen altres mecanismes que no siguin els consensuals. És possible articular-hi el desacord entre parts? Com s'expressa en els espais oberts per les institucions el profund dissens cap a les «recomanacions» del polític o tècnic de torn?

La cultura del «consens al preu que sigui» ni és en genèric innòcua ni deixa de repercutir concretament en les lluites socials que —aquestes sí— per força s'enfronten amb alguna contrapart. La socialització d'una cultura política que eludeix sistemàticament la confrontació afebleix lluites basades en estratègies de contrapoder: «Es participa del que els polítics preparen: un empleat. I això és greu a nivell polític, perquè a nosaltres ens rebaixen el contingut. Et creen un marc que no és el teu, et tanquen, perquè tu et mous en altres paràmetres. Però en el fons és un fracàs. La Fira d'Entitats del Poble Sec, per exemple, fracàs. Perquè qui l'impulsa és l'Ajuntament. I el que cada vegada li interessa més a l'Ajuntament, cada vegada m'interessa menys a mi» (Josep Pons).

El vigent model de la participació ciutadana, l'altra democràcia realment possible en un context de continuïtat institucional, pretén construir un espai sociopolític més enllà de les organitzacions populars autònomes. Busca, perseverant, crear espais-temps on recomposar un teixit social desestructurat per les pròpies transformacions econòmiques, i convertir-lo en un cos social governable. S'explica, així, la insistència en integrar individus solitaris als diferents àmbits de la participació, «ciutadans i ciutadanes a títol individual que s'han proposat aleatòriament mitjançant un sorteig fet a partir del padró». Es comprèn, doncs, perquè es vehicula intel·ligentment aquesta integració amb el discurs de la «manca de representativitat» de les afeblides organitzacions populars (associacions de veïns, sobretot). En part, aquesta intel·ligència institucional és fruit de la pretensió fallida de les tradicionals organitzacions populars de representar el conjunt del social, i en part és fruit de la incapacitat del nou protagonisme social emergent de teoritzar sobre la destitució de la política representativa que ja exerceix a la pràctica.

Crear espais d'acció política predeterminats pel poder, que el camp de batalla no estigui vinculat a la realitat situacional de la gent en conflicte sinó en una «neutralitat» assenyalada per la institució, és la següent premissa necessària de la democràcia mixta. Tàctica que, alhora, permet no només condicionar el curs dels esdeveniments per comptar amb un avantatge espacial comparatiu, sinó que a més possibilita la filtració física dels subjectes: per tant la seva creació. En la «participació per invitació», les administracions locals —considerades més pròximes— oferei-

xen espais a determinades «associacions i entitats», convits que no serveixen tant per a produir aportacions resolutives o vinculants, sinó per a embastar la «simulació» sobre la presa de decisions de les dinàmiques urbanes (López, 1993). I, de pas, prestigiar determinades opcions socials mentre l'entramat institucional es retroalimenta. No alterar substancialment la formes institucionals: senzillament complementar-les.

A Barcelona, el paradigma de la socialització d'aquestes noves formes de fer basades en «el debat i el diàleg amb els veïns» són els processos participatius per a la redacció dels Plans d'Actuació Municipals i de Districte, amb l'objectiu de «consensuar entre totes i tots» les línies d'acció i les prioritats programàtiques de l'acció institucional. El PAM defineix 10 línies estratègiques (Bcn té cura del civisme, Bcn amb habitatge assequible, Bcn segura amb autoritat i convivència, Bcn neta i saludable, Bcn innovadora, Bcn referent mundial, etc), i les «obre a la ciutadania» perquè aquesta les complementi a través d'enquestes «autogestionades» (!?), amb l'única formalitat prèvia d'inscriure's en el Registre Ciutadà. Tot aquest procés ha de servir, a més, per a constituir el Consell de la Ciutat, «on tothom hi serà representat com un nou Consell de Cent participatiu», format no només pels «quinze ciutadans (*registrats*) que resultin agraciats per l'atzar», sinó també per l'alcalde, un regidor de cada partit polític municipal, representants de quinze institucions significatives de la ciutat, els portaveus de quinze associacions inscrites en el Fitxer General d'Entitats Ciutadanes, etc. Per a què ens fem una idea d'un procés que únicament sembla real en les setinades revistes de l'Ajuntament, 1.999 persones han respost els qüestionaris. Per altra banda, les entitats seleccionades han estat SOS Racisme, la Federació Catalana de Voluntariat Social, la Coordinadora Gai-Lesbiana, la Fundació Pere Tarrés, Ca la Dona, etc., que suposarien l'actualització dels mediadors socials en les noves temàtiques emergents, i que van més enllà de les anteriors mediacions de caràcter «veïnal».

L'actual forma de la democràcia participativa, aquella que comença a treure el cap després del Besòs, pretén expropiar els coneixements i formes produïdes pels moviments socials (cooperació, comunicació) per tal de solucionar les disfuncions de la democràcia representativa. No obstant, introduir mecanismes distorsionats provinents de la democràcia directa és un empelt, un pedaç, la banalització d'una lògica que li és antagonista:

Sens dubte, aquesta democràcia participativa està condemnada al fracàs en primer lloc, perquè en els espais de debat temàtics (consell de joves, de solidaritat, de pares i mares d'alumnes) hi participen uns sectors de la població que ja estaven vinculats a l'Ajuntament en una situació de dependència degut a les polítiques de subvencions; en segon lloc, potser hi ha qui s'acosta a aquests reclams, però molts no trigaran a desenganyar-se; en tercer lloc, la població que no vota és, perquè no li interessa la política o perquè està més que desenganyada: no creiem que arribi a participar mai d'aquests espais. En

tot cas la democràcia participativa és una novetat explotable en alguns programes electorals, que per cert ja ningú recordava que existien. (Col·lectiu Ciutat/Empresa)

L'«altra democràcia possible», la que avui es materialitza en els plans d'actuació municipals i de districte, és aleshores l'antítesi restrictiva d'una acció col·lectiva que té el dret de reinventar-se a ella mateixa i desbordar als canals institucionalitzats de participació: no té per què esperar a ser reconeguda en un Fitxer General d'Entitats Ciutadanes:

Des de la Comissió veiem nefast això de la democràcia participativa. Els polítics mai et deixaran una participació plena i directa. Ho fan perquè veuen que la societat se'ls escapa de les mans. Hi ha un 45% d'abstenció, i no només perquè la gent se'n vagi a la platja... Els polítics estan legitimats fins un cert punt. Però això de la participació ciutadana és una trampa. Hi ha associacions de veïns, com la de Badal-Brasil a qui el Districte els paga el lloguer. Aquests sí que creuen en la participació aquesta! Ja no van a reclamar, amb prou feines fan suggeriments. Se'ls paga el local i callen. D'alguna forma els donen les gràcies. Per això que la participació ciutadana és una fal·làcia. Et volen involucrar en aspectes que tu no hi tens res a dir. (Josep Pons)

Pel que fa al ciutadanisme o a les formes de participació ciutadana com el voluntariat, els Jocs Olímpics de Barcelona suposaren un punt d'inflexió prou significatiu per a considerar-lo com l'inici de la sistematització d'aquestes formes de governar el conflicte. Els Jocs i el seu discurs esportiu foren exemplars a més perquè representaren —més enllà de la cooperació dels voluntaris amb les institucions— la competitivitat que al llarg dels 80 fongué bona part de la vida social autònoma. Els temps, però, han canviat, i en els darrers anys un nou protagonisme social ha anat emergint a la metròpolis catalana. Avui ja no és únicament moment de crear nous «subjectes subjectats» com el voluntariat, sinó que ha arribat l'hora, per part de la democràcia institucional, de desactivar l'expressió del conflicte real i emergent.

Situant-se a l'altra banda del constructe «violència», electrodomèstic útil per a tot tipus de conflicte social. Propulsant la metastasi de la Pau en tant que pau social. Erigint nous pols d'agregació dels «demòcrates» i «ciutadanistes». Ritualitzant la protesta, criminalitzant determinades formes de vida i lluita. Dissenyant quins són els actors legítims per a representar el *partner* social en el “debat i diàleg” amb les Institucions: «Aquí és on s'està relegitimant el sistema. És repetir la història, fer una segona o tercera transició. Diem quins són els nous actors vàlids, si abans eren els partits i sindicats, ara el que toca és convertir les ONG en actors públics legítims. I tornar a fer que uns es quedin a fora i uns altres a dins» (David Fernández, de La Torna).

El Fòrum 2004, anomenat de les Cultures, voldria ser la pluja fina de la multiculturalitat que xopa l'espoleta. Les seves armes: presentar en

societat —o millor, al mercat— les noves temàtiques culturals produïdes des de la intel·ligència col·lectiva, mastegar-les per tal facilitar l'acumulació del capitalisme postfordista. Ja no només fagocitar part de les temàtiques que articulen la producció autònoma dels moviments socials d'aquests darrers anys, sinó entendre que el consens social cotitza, que és central en la producció de valor d'un capitalisme —el del «coneixement i la comunicació»— on les subjectivitats socials es troben inserides en el propi procés de producció.

CONCLUSIONS. NO ES POT APAGAR EL FOC AMB BENZINA

El desgast endogen o intern de la democràcia representativa (buits de participació social) i la deslegitimació infringida per les lluites socials emergents, són les raons que obliguen les institucions a reconstruir poder polític a l'intern de la fragmentació i precarització de les actuals metròpolis. Procés que passa per escombrar l'antagonisme, represaliar les formes de contrapoder, i aprendre d'elles per a l'edificació del nou consens.

Tanmateix, el subjecte de la democràcia mixta, «el ciutadà» (encara que veus malpensades han descobert que el veritable subjecte és... el tècnic en democràcia participativa!) presenta problemes profunds com no sigui que s'accepti la mistificació que suposa d'una societat travessada per la desigualtat i la precarització social. Són ciutadans els i les treballadores immigrades —il·legalitzades— que no disposen de drets polítics ni socials? Són ciutadans els sectors creixentment precaritzats, tant laboralment com en altres esferes de la vida, que veuen abolides les prestacions socials garantistes associades a l'ocupació estàndard, o els drets polítics com els d'acció sindical? Són ciutadans aquells dissidents polítics que se'ls aplica legislacions repressives de caràcter excepcional? Són ciutadans aquells sectors penalitzats per buscar vies d'acció política que vagin més enllà de les normativitzades pel poder?

La il·lusió de la democràcia participativa és resoldre la profunda crisi de representació que arrosseguen els sistemes polítics de les democràcies occidentals i, al mateix temps, resoldre la conflictivitat urbana emergent per la intensificació de la precarització social. Però algú una mica sincer haurà d'advertir als il·lusionats que aquesta conflictivitat, sigui la construïda de forma antagonista (moviments socials autònoms), sigui l'expressada en forma d'ingovernabilitat («delinqüència»), sigui la pervertida reaccionàriament (neofeixisme en els barris obrers, atenció), no serà mai canalitzada, ni neutralitzada, ni integrada per les noves formes de participació ciutadana. No es poden aplicar solucions que ja s'han demostrat com a problemes o —en paraules del lúcid grafit— apagar el foc amb benzina. La crisi de la democràcia representativa, així com l'actualitat de les seves fugues, només podran ser articulades positivament per noves formes emancipadores d'organització social.

Ivan Miró

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona, *Normes reguladores de la participació ciutadana*, novembre 2002.
- «Participa en l'elaboració del pla municipal», *Butlleta*, 2003.
- *Barcelona Informació*, núm 69, desembre 2003, i núm. 71, febrer 2004.
- Alain, C., *El impase ciudadanista. Contribución a la crítica del ciudadanismo*, Etcétera, Barcelona, 2001.
- Agència de Notícies Alternatives, *Besòs, crònica de una lucha anunciada*, Barcelona, 1992.
- Col·lectiu Ciutat-empresa: resposta a qüestionari d'elaboració pròpia, Esplugues de Llobregat, 2003.
- Fernàndez., D., *Grup de discussió sobre democràcia participativa*, Gràcia, 2003.
- Institut d'Estudis Metropolitans, *Análisis de un conflicto urbano: el caso de Sant Adrià del Besòs*, Barcelona, 1991.
- López Sánchez, P. «Todos, mayoría y minorías en la Barcelona olímpica. Apuntes sobre el gobierno de lo social en la ciudad-empresa», *Economía y Sociedad*, núm. 9, 1993.
- Negri, A.; Hardt, M., *El trabajo de Dionisos*, Akal, Madrid, 2003.
- Pons, J.: respostes a entrevista d'elaboració pròpia, Sants, 2003.

Inauguració del carrer Agustí Milà a Sant Andreu, abril de 2002 (Ferran Nadeu)